

הרב יעקב קאפל רייניץ

בדין 'אשה בעלה משמחה'*

א. רמב"ם הל' חגיגה פרק א הלכה א: והשמחה האמורה ברגלים היא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה, ואלה הם הנקראים שלמי שמחת חגיגה, שנאמר 'וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוֹקֶיךָ'. ונשים חייבות במצוה זו. עכ"ל. ומשיג הראב"ד: אמר אברהם, לא בקרבן, אלא בשמחה שתשמח עם בעלה, שתעלה עמו והוא ישמח אותה. עכ"ל.

ומקור לדברי הרמב"ם מביא הכסף משנה מפסחים קט, ב: תניא ר' יהודה בן

* הרב ד"ר יעקב קאפל רייניץ שליט"א נולד בבודפשט, בירת הונגריה, בשנת תרצ"ג, כנין לרבי יעקב קאפל רייך שהיה רבה הראשי של בודפשט, ונכד לחתנו, ממשיך דרכו, רבי אפרים מרדכי זוסמן-סופר, כולם מתלמידי החת"ס הדבוקים בתורתו. במלחמה שהה בגטו בודפשט, וניצל עם אמו בניסי ניסים. בשנת תש"ז הם זכו לעלות ארצה, והוא נשלח ללמוד ב'בתי אבות' שהקים הרב מפוניבז' זצ"ל לילדים פליטי שואה. לאחר מכן המשיך לישיבת פונבז' הגדולה ולמד אצל רבותיו הגר"ד פוברסקי והגר"ש רוזובסקי זצ"ל והגר"ג אדלשטיין יבלחט"א, עימם שמר על קשר הדוק שנים רבות. בעצת החזו"א זצ"ל עבר לאחר שנתיים לישיבת חברון בירושלים, שם סג מלוא חופניים תורה ודעת מראשי הישיבה ומהמשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל. תורתו ואווירתה של ישיבת חברון הטביעו בו חותם בל יימחה. בשנת תשט"ז נתמנה ע"י הרב נריה זצ"ל לר"מ בישיבת בני עקיבא בכפר הרא"ה. לאחר שנתיים נישא ליהודית לבית קצבורג מפרשבורג - תל אביב, שהקדישה מתחילת דרכם המשותפת ובמשך כל השנים את חייה להצלחתו, והלכה אחריו במסירות נפש לגור בצריף קטן בכפר הרא"ה. בשנת תש"ך עברה משפחת רייניץ לבני ברק, שם נתקשר הרב רייניץ בעבודות אהבה לגדולי הדור, ובמשך עשרות שנים היה נושא ונותן עימם במלחמתה של תורה. במיוחד יש לציין את הקשר המיוחד שנמשך קרוב לחמישים שנה שבו נקשר לגר"ח קנייבסקי זצ"ל, שחיבב אותו במיוחד, פינה לו מזמנו בקביעות, השיב על שאלותיו ואף סייע לרב רייניץ בעריכת ספריו. שנים רבות עסק הרב רייניץ בחינוך במדרשיית נועם בפרדס חנה, בתיכון הרא"ה ברמת גן ובמכללת ירושלים לבנות, ולימים שימש כמפקח ארצי לתורה שבע"פ במשרד החינוך. הרב רייניץ היה בין מייסדי הביטאון התורני 'שמעתין' והיה עורכו הראשון במשך עשרות שנים. הוא עיצב את עולמם הרוחני של תלמידים רבים, שחבים לו את התפתחותם התורנית. מפעל חייו היה ההדרה המופתית של זוג הספרים 'בעל הטורים' ו'פירוש הטור על התורה', שנדפסו במהדורות רבות. נוסף לכך כתב במהלך השנים ספרים רבים, שהאחרון שבהם הוא ספר 'יקר תפארת' על התורה שיצא לאור בשנה שעברה. לאחר יציאתו לגימלאות עברו בני הזוג רייניץ להתגורר בירושלים, ומשם עברו לנווה דניאל שבגוש עציון לגור ליד חלק מילדיהם. ולאחרונה שבו לירושלים. הרב רייניץ הוא מהמנויים הוותיקים ביותר של 'המעין', וכתב בו וגם בכתבי עת תורניים אחרים מאמרים רבים. מאמר זה כולל את הדרשה של הרב רייניץ בסעודת אירוסיו בשנת תשי"ז, והוא נמסר לנו לכבוד יום הולדתו התשעים ע"י בנו הרב נפתלי. עוד ינוב ידידי היק"ר הרב רייניץ בשיבה דשן ורענן! הק' יואל קטן

בתירה אומר, בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, שנאמר וזבחת שלמים. וביאר הכסף משנה כי הרמב"ם פסק כאב"י [קידושין לד, ב] דאשה בעלה משמחה, וכפירוש ר"ת שם [בתוד"ה אשה] דבעלה משמחה בשלמי חגיגה. וא"כ הפירוש בדברי הרמב"ם "ונשים חייבות במצוה זו" היינו ע"י בעליהן, ואין זו מצוה שלהן. "ואין תפיסה על רבינו למה לא האריך לבאר זה" מסיים הכסף משנה את דבריו. היוצא מדבריו שאין כאן השגה, אלא הראב"ד מוסיף ומבאר את דברי הרמב"ם [או יתכן כי הראב"ד הבין את הדברים כפשוטם והשיג]. והא דאיתא בתוספתא פרק א' [ומובא גם כן בגמ' חגיגה ו, ב]: ר"י הגלילי אומר שלוש מצוות נצטוו ישראל בעלותן לרגל ראייה חגיגה ושמחה וכו', יש בשמחה שאין בשתייהן שהשמחה נוהגת באנשים ונשים, לפי אב"י יתפרש 'נוהגת בנשים' היינו ע"י בעליהן, שיש חיוב על הבעלים להאכיל נשותיהן בקרבן שלמי שמחה.

ב. הלחם משנה ביאר את הראב"ד שאכן קיימת השגה על דברי הרמב"ם, אם כי בעצם הדין שההלכה כאב"י גם הראב"ד מסכים עמו, אך השגתו היא בצורת השמחה, דלפי הרמב"ם משמחה היינו בקרבן, ולפי הראב"ד לא צריך לשמח בקרבן אלא רק בבגדי צבעונין.

אמנם הלחם משנה חזר בו מפירושו בהל' מעשה הקרבנות פרק י"ד הלכה י"ד, ממה שפסק שם הרמב"ם דאשה עוברת בבל תאחר, דזהו רק לשיטת ר' זירא בר"ה ו, ב, דאיתא שם: בעי ר' זירא אשה מהי בבל תאחר, הא לא מיחייבא בראייה, או דלמא הא איתא בשמחה. א"ל אב"י ותיפוק ליה דהא איתא בשמחה. ומקשינן מי אית ליה לאב"י הכי, הא אמר אב"י אשה בעלה משמחה. ומתריצין לדבריו דר' זירא קאמר. מוכח כי לפי אב"י אין אשה עוברת בבל תאחר, ואם הרמב"ם פוסק כר' זירא מוכח להדיא כי הוא הולך בשיטת ר' זירא, ולפי זה גם מה שהרמב"ם פוסק בהל' חגיגה "ונשים חייבות במצוה זו" היינו ממש, ולא ע"י בעליהן. והראב"ד משיג על הרמב"ם דהוה ליה לפסוק כאב"י נגד ר' זירא. כך מפרש הלחם משנה את דברי הרמב"ם [וכן מוכח במאירי ר"ה ו, ב, וגם השאגת אריה סי' ס"ו מפרש כן].

אולם הלחם משנה הניח בצ"ע למה הראב"ד אינו משיג על הרמב"ם בדין בל תאחר, הלא לשיטת הראב"ד שפוסק כאב"י אין אשה עוברת בבל תאחר, והיה לו להשיג על הרמב"ם שפסק נגד אב"י. והניח בצ"ע.

ג. ולבאר העניין נקדים לבאר את שיטת רש"י ור"ת בקידושין לד, ב. דהנה רש"י פירש שם שבעלה משמחה "במאכל, במשתה, ובבגדי פשתן". והקשו התוס' כמה קושיות על רש"י: א. מהסוגיא בפסחים קט, ב ת"ר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך, במה משמחם, אנשים בראוי להם ביין, נשים במאי,

תני רב יוסף בבבלי בבבלי פשתן, בא"י בבגדי צבעונין המגוהצים. ועל זה תני ר' יהודה בן בתירה אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, שנאמר 'וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוקיך', ובזמן שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין, שנאמר 'ויין ישמח לבב אנוש'. משמע מכאן דבזמן שביהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר, והדין של בגדי צבעונין הוא רק כשאין ביהמ"ק. וקשה על רש"י שפירש בגדי צבעונין בסתם. ב. מהגמ' בחגיגה ו, א אמר ליה אביי דמיחייבא אימיה בשמחה אייתיתיה אימיה, מכאן ואילך [מירושלים עד הר הבית] אם יכול לעלות ולאחוז בידו של אביו חייב, אלמא שהיא צריכה לעלות, ואי שמחה היא בכלי פשתן - את זה היא יכולה לעשות בביתה, ואין צורך לעלות דוקא לירושלים. ג. מה דאיתא בתוספתא יש בשמחה שאין בשתיהן, שהשמחה נוהגת באנשים ובנשים, אלמא בגוף הקרבן קמיירי.

ומכח הקושיות האלו פירש ר"ת שבעלה משמחה היינו דוקא בקרבן שלמי שמחה שחייב להאכילה, אבל בגדי צבעונין הוא דווקא בזמן שאין בית המקדש קיים.

ד. ונראה לומר כי שמחת הרגל כוללת בתוכה שתי שמחות שאינן קשורות זו בזו, ושתיהן כלולות בפסוק "ושמחת בחגך". קיימת שמחה ע"י הקרבת קרבן, והדין הזה נלמד ממה שנאמר בהר עיבל 'וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוקיך', ואין שמחה אלא בבשר, היינו בשר המשמח, כדאיתא בחגיגה ח, א ת"ר 'ושמחת בחגך' לרבות כל מיני שמחות לשמחה, מכאן אמרו חכמים ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ונדבות וכו', עיי"ש. אך ישנה מצוה לשמוח בכל הרגל, להיות שמח וטוב לב, ועוד מוטל על בעל הבית לְשַׂמַח את בני ביתו וכל הנלווים עליו.

והדברים מפורשים ומבוארים בגמרא פסחים קט, ב וברמב"ם הל' יו"ט פרק ו' הל' י"ז-י"ח, וז"ל: שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית. וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני בניו וכל הנלווים עליו, שנאמר ושמחת בחגך וכו', **אע"פ שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה, יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובניו ביתו כל אחד כראוי לו.** ובהל' י"ח: כיצד, הקטנים נותן להם אגוזים ומגדנות, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו, ואנשים אוכלים בשר ושותין יין, שאין שמחה אלא בבשר [עיי"ב ב"י או"ח ס' תקכט] ואין שמחה אלא ביין. וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ויתום ואלמנה עם שאר עניים האמללים. עכ"ל.

וביותר מפורשים הדברים בספר המצוות מצוה נ"ד, וז"ל: הוא שציוונו לשמוח ברגלים, והוא אומרו יתעלה ושמחת בחגך, והיא מצוה שלישית מן השלוש מצוות הנהוגות ברגל. ועניין הראשון הרמוז אלינו בציווי זה הוא שנקריב קרבן שלמים

על כל פנים, ואלו השלמים הנוספים על שלמי חגיגה, והם הנקראים בתלמוד שלמי שמחה. ומהקרבת שלמים אלו יאמרו נשים חייבות במצוה [מכאן גם ראייה שהרמב"ם פוסק כר' זירא]. וכבר בא הכתוב וזבחת שלמים. וכבר התבארו משפטי מצוה זו ג"כ בחגיגה [ע"כ מסביר הרמב"ם את השמחה הנוהגת ברגל מן הדין הראשון שהזכרנו לעיל, ועתה הוא עובר לדין הכללי של הרגל:]: ובכלל אומרו ושמחת בחגך מה שאמרו ג"כ לשמוח בם במיני שמחה, ומזה לאכול בשר ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים ולחלק מיני פירות ומתוקים לקטנים ולנשים, ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש לבד, והיא שמחת בית השואבה. **זה כולו נכנס באומרו ושמחת בחגך.**

והנה בר"ה ו, ב פירש רש"י את דברי ר' זירא דאשה חייבת בשמחה היינו בשר שלמים, ומביא את הגמרא בפסחים קט, ב בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שלמים שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת, ותיכף לאחר זה בדברי אביי מפרש רש"י [בד"ה אשה בעלה משמחה] בבבל בבגדי צבעונין בא"י בבגדי פשתן המגוחצים, הכי איתא בקידושין. עכ"ל.

ה. ונראה לבאר את מחלוקת רש"י ור"ת, כי פלוגתתם תליא אם הדין של ר' יהודה בן בתירה שאין שמחה אלא בבשר נאמר רק על השמחה העצמית, אבל החיוב לשמח את בני הבית הוא בכל האמצעים האפשריים ואין זה דין מיוחד בבשר שלמים, וזוהי באמת שיטת רש"י כי מהפסוק וזבחת שלמים נלמד רק את השמחה שעל ידי הקרבן, אבל לשמח יוצאים בכל מיני שמחות. ושיטת ר"ת לעומת זה היא שגם על הדין שחייב אדם לשמח בני ביתו ברגל נאמרה ההלכה שאין שמחה אלא בבשר.

יוצא מזה כי גם רש"י מודה שבעלה משמחה בקרבן השמחה שלו, אך אין זה מדין שלמים אלא שמחה כללית כמו בגדי צבעונים. אך לפי ר"ת כל עוד אפשר לקיים את שתי השמחות בבשר שלמים אין יוצאים בדברים אחרים [לדברי הר"ן בפרק לולב וערבה היינו רק מצוה מן המובחר, עיי"ש לגבי ההלל והשמחה שמונה].

ו. ולפי זה הגמ' בפסחים ממנה הקשו התוס' על רש"י מתפרשת לפי רש"י כהוגן, כי הסתייגותו של ר' יהודה בן בתירה היא רק מן הדין של השמחה העצמית. ויש לדקדק גם מדבריו, דאמר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר ובזמן שאין בית המקדש אין שמחה אלא בין, ולמה לא אמר אין שמחה אלא בבגדי צבעונין. ש"מ דלא איירי רבי יהודה בדין של לשמח בני ביתו, כי בזה אין נפקותא, וחיובו שווה בכך הזמנים.

ומה שהקשו עוד למה לה לעלות לירושלים, הלא בבגדי פשתן יכולה לשמוח גם בביתה, כבר הסביר בעל המאור בר"ה ו, ב בתרצו את הקושיא מדברי אביי

בחגיגה "עד הכא דמיחייבא אימיה בשמחה" - הא לפי אב"י אין חיוב עליה לעלות. ותירץ בעה"מ כי החיוב על בעלה לשדלה ולרצותה שתעלה עמו וישמחו שם, אך הרשות בידה גם לסרב, כי אין זה חובה ומצוה שלה, אלא רוב הנשים נמשכות אחר בעליהן. ומה שהביא ר"ת מן התוספתא ששמחה נוהגת בנשים, הן גם רש"י מודה בזה שבעלה משמחה בקרבן שמחה, רק שלשיטת רש"י משמחה לא רק בקרבן שמחה אלא גם ביתר הדברים המנויים בגמ' פסחים קט, ב.

ז. והנה יש לחקור בדין בעלה משמחה האם החיוב לשמח אותה זהו דין מיוחד על הבעל אפילו כשהיא שמחה בעצמה, או שכל החיוב הוא להביא אותה ליד שמחה, ברם כשהיא שמחה בלאו הכי אין חיוב על בעלה לשמחה.

ונראה כי חקירה זו היא מחלוקת בין הרמב"ם לר"ת. הן הסברנו את פירוש ר"ת כי בגדי צבעונים זהו רק כשאין שלמי שמחת חגיגה, א"כ לר' זירא שסובר שאשה חייבת בעצמה להקריב קרבן אין בכלל חיוב על בעלה לשמחה, דבמה ישמחנה. וההסבר הוא כמו שכתבנו לעיל, כי עיקרה של השמחה מטרתה להביא אותה למצב שתשמח ברגל, אבל אם היא בעצמה חייבת בקרבן מיותרת כבר אותה השמחה המוטלת עליו.

אך הרמב"ם אינו סובר כן, כי הלא הוא פוסק כר' זירא כי אשה חייבת בשמחה, ובכל זאת פסק בהל' יו"ט שחייב לשמח את בני ביתו, והנשים קונה להן בגדי צבעונים ותכשיטים, ולא חילק אם בית המקדש קיים או לאו, כי החיוב לשמח זהו דין מיוחד בבעל הבית, ואין הוא נפטר מזה אפילו כשהיא שמחה ע"י קרבנה.

ח. ועתה נבאר את השגת הראב"ד, וקושיית הלח"מ למה לא השיג על הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות שפסק דאשה עוברת בבל תאחר. ועוד קשה, כי אם הראב"ד סובר שהלכה כאב"י וזוהי השגתו על הרמב"ם, למה פסק כר' זירא, הרי עיקר ההשגה חסרה מן הספר, כי אינו מזכיר שם את אב"י כלל.

ולכן נראה לפרש את השגת הראב"ד בדרך חדשה. ונקדים את הגמרא בר"ה: בעי ר' זירא אשה מהי בבל תאחר, הא לא מיחייבא בראיה [מפרש רש"י: דכתיב כל זכורך, וכיון דלא מיחייבי למיסק לא שייך בה זמן רגלים לבל תאחר], או דלמא מיחייבא בשמחה [פירש רש"י: למיסק משום שמחה דכתיב ושמחת בחגך, ואמר מר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר]. ובעיית הגמרא מתמיהה ביותר, דהא ממה נפשך היא חייבת לעלות, ומאי נפ"מ אם החיוב מצד קרבן ראיה או בגלל קרבן שמחה, בשניהם קורא אני 'ובאת שמה והבאתם שמה', ולמה שתהיה פטורה מבל תאחר?

אשר ע"כ בירר לעצמו הראב"ד שיטה חדשה בסוגיא, והיא דבין לר' זירא ובין לאב"י אין אשה חייבת להקריב קרבן שמחה, כי הקרבת שלמי שמחה חיובה רק

על האנשים ולא חייבה התורה בה נשים. והמחלוקת ביניהם היא אם אשה מצווה בעצמה בשמחת הרגל, כלומר שעליה הטילה התורה את החיוב לשמוח עם בעלה [או לבדה באלמנה עשירה], ואם אינה עולה עם בעלה ירושלימה ביטלה מצות עשה של "ושמחת בחגך", וזוהי שיטת ר' זירא. או שאין זה כי אם רשות בידה, כי אין היא מצווה בשמחה, וכל החיוב מוטל על בעלה לשדלה ולרצותה [כדברי בעל המאור שם בר"ה. ועיין בריטב"א בקידושין אשר מכח הגמרא בחגיגה דאמר אביי 'עד הכא דמייחבא אימיה' מפרש כי לאביי האשה חייבת בשמחה, רק שהמצוה מתקיימת על ידי בעלה. ואל תלמד מכאן שכל מצוות עשה שהזמן גרמן שהן מתקיימות על ידה בלי סיוע של אחרים] וזהו סברת אביי. נמצא דחיוב קרבן ממש אף אחד לא סבירא ליה.

ובעיית הגמרא עולה כהוגן, כי רבי זירא מסתפק מהי כוונת הגמרא באומרה 'ובאת שמה, והבאתם שמה', האם הכוונה עד לבית המקדש, היות וחייב אתה להקריב קרבנות אמרה תורה הקרב נדרותיך ונדבותיך, ואשה שאינה חייבת בראיה להקריב קרבנות אינה חייבת בכל תאחר, או דלמא "ובאת שמה" היינו לירושלים, ואם יש חיוב לעלות עד ירושלים הוא כבר מחייב בכל תאחר, ולכן אשה שאינא בשמחה לעלות לירושלים עם בעלה לשמוח חייבת בכל תאחר.

וזוהי השגת הראב"ד: א"א, "לא בקרבן", כלומר בעצם הדין שההלכה כר' זירא מסכים הראב"ד עם הרמב"ם, וכל השגתו היא דהא גם ר' זירא אינו מחייב אותה בקרבן כי אם שתשמח עם בעלה, שתעלה עמו [כי זו מצוה שהיא מצווה בה] "והוא ישמח אותה". וע"כ אינו משיג על הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות, דגם הראב"ד פוסק כר' זירא שאשה חייבת בכל תאחר, דהא חייבת לעלות לירושלים, כמו שהשיב שם אביי "ותיפוק ליה דהא איתא בשמחה" [ואפילו אשה שאינה שרויה אצל אף אחד חייבת בכל תאחר, דמ"מ מצווה במצוה זו, רק אין מי שישמח אותה].

ומתורצת היטב קושיית הלח"מ למה לא השיג הראב"ד על הרמב"ם, ובהל' יו"ט כנראה מסכים הראב"ד לשיטת הרמב"ם [שהיא גם שיטת רש"י כדמבואר] כי על בעלה קיים חיוב לשמחה למרות שהיא חייבת בעצמה בשמחה אפילו בזמן שבית המקדש קיים, ודלא כר"ת.

